

Ανθρώπινα δικαιώματα και δικαιώματα των προσφύγων

Τα ανθρώπινα δικαιώματα θα μπορούσαν να οριστούν γενικά ως τα δικαιώματα που ανήκουν στην ίδια τη φύση του ανθρώπου και χωρίς τα οποία δεν θα μπορούσαμε να ζήσουμε ως ανθρώπινα όντα.

Τα ανθρώπινα δικαιώματα και οι θεμελιώδεις ελευθερίες μάς επιτρέπουν να αναπτύξουμε πλήρως και να χρησιμοποιήσουμε τις ανθρώπινες ιδιότητές μας, την ευφυΐα, τα ταλέντα και τη συνείδησή μας για να ικανοποιήσουμε τις ανάγκες μας. Βασίζονται στην απαίτηση της ανθρωπότητας για μια ζωή στην οποία η εγγενής αξιοπρέπεια και αξία του κάθε ανθρώπου γίνονται σεβαστά και προστατεύονται.

Η άρνηση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών δεν αποτελεί απλά μία προσωπική τραγωδία σε ατομικό επίπεδο, αλλά δημιουργεί και συνθήκες πολιτικής και κοινωνικής αναταραχής, πυροδοτώντας τη βία και τη διαμάχη εντός και μεταξύ κοινωνιών και εθνών.

Το 1948, μετά τη φρίκη του Β΄ Παγκοσμίου Πολέμου, η Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε έναν σύνολο αρχών για την προστασία των βασικών ανθρωπίνων δικαιωμάτων και των θεμελιωδών ελευθεριών, τα οποία όλοι οι άνδρες και οι γυναίκες, παντού στον κόσμο, δικαιούνται χωρίς διάκριση. Το κείμενο αυτό ονομάστηκε Οικουμενική Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου (ΟΔΔΑ) και αποτελεί το πρώτο κείμενο για τα ανθρώπινα δικαιώματα με οικουμενική

διάσταση, που έχει πλέον μεταφραστεί σε πάνω από 400 γλώσσες και αποτελεί σημείο αναφοράς για την προστασία τους. Όπως αναφέρει η πρώτη πρόταση της Οικουμενικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, ο σεβασμός των ανθρωπίνων δικαιωμάτων και της ανθρώπινης αξιοπρέπειας είναι το θεμέλιο της ελευθερίας, της δικαιοσύνης και της ειρήνης στον κόσμο³.

Όλοι οι άνθρωποι είναι φορείς ανθρωπίνων δικαιωμάτων, ανεξάρτητα από εθνικότητα, τόπο κατοικίας, φύλο, εθνική ή εθνοτική καταγωγή, χρώμα, θρησκεία, γλώσσα, ή οποιαδήποτε άλλη κατάσταση⁴. Η αρχή της **καθολικότητας** των ανθρωπίνων δικαιωμάτων είναι ο ακρογωνιαίος λίθος του διεθνούς δικαίου για τα ανθρώπινα δικαιώματα. Τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι επίσης **αναφαίρετα**. Δεν θα πρέπει να παραβιάζονται. Πέρα από κάποια θεμελιώδη ανθρώπινα δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή και η προστασία από τα βασανιστήρια, που θεωρούνται απόλυτα, τα ανθρώπινα δικαιώματα μπορεί να περιορίζονται για λόγους προστασίας της δημόσιας τάξης και υγείας ή των δικαιωμάτων και ελευθεριών των άλλων. Σε κάθε περίπτωση, τα δικαιώματά μας φτάνουν μέχρι εκεί που δεν παραβιάζονται τα ανθρώπινα δικαιώματα των άλλων.

Όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα είναι **αδιαίρετα, αλληλένδετα και αλληλοεξαρτώμενα**, είτε πρόκειται για ατομικά είτε για πολιτικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στη ζωή, η ισότητα ενώπιον του νόμου και η ελευθερία της έκφρασης – είτε για οικονομικά, κοινωνικά και πολιτιστικά δικαιώματα, όπως το δικαίωμα στην εργασία, την κοινωνική ασφάλιση και την εκπαίδευση, ή συλλογικά δικαιώματα, όπως τα δικαιώματα για την ανάπτυξη και την αυτοδιάθεση.

Η βελτίωση ενός δικαιώματος διευκολύνει την προώθηση των άλλων. Ομοίως, η στέρηση ενός δικαιώματος επηρεάζει αρνητικά τα άλλα.

Έχουμε όλοι εξίσου τα ίδια δικαιώματα, χωρίς διακρίσεις. Η **μη-διάκριση** είναι μια οριζόντια αρχή στο διεθνές δίκαιο για τα ανθρώπινα δικαιώματα, ισχύει για όλους σε σχέση με όλα τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις ελευθερίες και απαγορεύει τις διακρίσεις με βάση έναν ανεξάντλητο κατάλογο κατηγοριών, όπως το φύλο, τη φυλή, το χρώμα κ.ο.κ. Η αρχή της μη-διάκρισης συμπληρώνεται από την **αρχή της ισότητας**, όπως ορίζεται στο άρθρο 1 της ΟΔΔΑ: «Όλοι οι άνθρωποι γεννιούνται ελεύθεροι και ίσοι στην αξιοπρέπεια και τα δικαιώματα».

Τα οικουμενικά ανθρώπινα δικαιώματα συχνά εκφράζονται με τη μορφή των συνθηκών, του εθιμικού διεθνούς δικαίου, των γενικών αρχών και άλλων πηγών του διεθνούς δικαίου που παρέχουν τις σχετικές νομικές εγγυήσεις. Το διεθνές δίκαιο για τα δικαιώματα του ανθρώπου καθορίζει την υποχρέωση των κυβερνήσεων να ενεργούν με συγκεκριμένους τρόπους ή να απέχουν από ορισμένες ενέργειες, προκειμένου να προωθήσουν και να προστατεύσουν τα ανθρώπινα δικαιώματα και τις θεμελιώδεις ελευθερίες των ατόμων ή ομάδων⁵.

Ανθρώπινα δικαιώματα και πρόσφυγες

Οι άνθρωποι γίνονται πρόσφυγες επειδή παραβιάστηκε ή απειλήθηκε ένα ή περισσότερα από τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματά τους. Η ΟΔΔΑ υπογραμμίζει την ισχυρή σύνδεση ανάμεσα στα ανθρώπινα δικαιώματα και στο δικαίωμα στο άσυλο. Το άρθρο 14 της ΟΔΔΑ αναφέρει ότι «κάθε άνθρωπος έχει το δικαίωμα να αναζητά και να του χορηγείται σε άλλες χώρες άσυλο από τις διώξεις».

3. Πληροφορίες από το εκπαιδευτικό υλικό "Human Rights, Refugees and UNHCR", που εκδόθηκε το 1998 με αφορμή την 50η επέτειο από την υιοθέτηση της ΟΔΔΑ. Διαθέσιμο στα αγγλικά εδώ: <http://www.unhcr.org/pages/4ab38876.html>

4. Πληροφορίες από το Γραφείο της Υπατης Αρμοστείας των Ηνωμένων Εθνών για Ανθρώπινα Δικαιώματα διαθέσιμες στο <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Pages/WhatareHumanRights.aspx>

5. Διεθνείς Συμβάσεις για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, γενικά και ειδικά, που δεσμεύουν και την Ελλάδα, θα βρείτε σε αυτήν την ιστοσελίδα: http://www.unric.org/el/index.php?option=com_content&view=article&id=19&Itemid=33

Ποιος είναι πρόσφυγας

Σύμφωνα με το πρώτο άρθρο της Σύμβασης της Γενεύης για το Καθεστώς των Προσφύγων του 1951, πρόσφυγας είναι κάποιος «ο οποίος βρίσκεται εκτός της χώρας καταγωγής του ή του τόπου κατοικίας του, έχει δικαιολογημένο φόβο δίωξης για λόγους φυλής, θρησκείας, εθνικότητας, συμμετοχής σε ορισμένη κοινωνική ομάδα ή λόγω πολιτικών πεποιθήσεων και εξαιτίας αυτού του φόβου δίωξης αδυνατεί ή δεν επιθυμεί να απολαμβάνει την προστασία αυτής της χώρας ή την επιστροφή σ' αυτήν»⁶.

Η Σύμβαση του 1951 αποτελεί το κύριο διεθνές κείμενο για την προστασία των προσφύγων, αλλά δεν αναφέρεται συγκεκριμένα στο ζήτημα των αμάχων που τρέπονται σε φυγή εξαιτίας συρράξεων ή εθνικιστικής, φυλετικής και θρησκευτικής βίας. Πάγια θέση της Ύπατης Αρμοστείας του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες είναι πως οι άνθρωποι που τρέπονται σε φυγή υπό τέτοιες συνθήκες πρέπει σε γενικές γραμμές να θεωρούνται πρόσφυγες, αν η πατρίδα τους δεν μπορεί ή δεν θέλει να τους προστατεύσει. Περιφερειακά κείμενα, όπως είναι η Σύμβαση του Οργανισμού Αφρικανικής Ενότητας για τους πρόσφυγες του 1969 και η Διακήρυξη της Cartagena στη Λατινική Αμερική, στηρίζουν ρητά τη θέση αυτή.

Η Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ για τους Πρόσφυγες (Υ.Α)

Το Γραφείο του Ύπατου Αρμοστή των Ηνωμένων Εθνών για τους Πρόσφυγες ιδρύθηκε το 1951 για την ανακούφιση και την αναζήτηση μόνιμων λύσεων για τους πρόσφυγες που είχαν απομείνει από τον Β' Παγκόσμιο Πόλεμο, στην πλειονότητά τους Ευρωπαίοι. Η αρχική εντολή της Υ.Α. περιοριζόταν σε ένα τριετές πρόγραμμα. Ωστόσο, το πρόβλημα του εκτοπισμού όχι μόνο δεν εξαφανίστηκε, αλλά μετατράπηκε σε επίμονο παγκόσμιο φαινόμενο. Τον Δεκέμβριο του 2003, η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ τελικά κατάργησε την ανάγκη να ανανεώνει ο Οργανισμός την εντολή του κάθε λίγα χρόνια. Το καταστατικό του Οργανισμού για τους πρόσφυγες συντάχθηκε ουσιαστικά ταυτόχρονα με τη Σύμβαση του 1951 για τους Πρόσφυγες, με συνέπεια το κύριο διεθνές νομικό κείμενο και ο Οργανισμός που έχει σκοπό την εποπτεία της εφαρμογής του να είναι πολύ καλά συγχρονισμένα. Το Άρθρο 35 της Σύμβασης του 1951 αναφέρεται ρητά στη σχέση αυτή και καλεί τα κράτη να συνεργάζονται με την Υ.Α. σε θέματα που σχετίζονται με την εφαρμογή της ίδιας της Σύμβασης και με οποιουδήποτε νόμους, κανονισμούς ή διατάγματα που συντάσσουν τα κράτη και θα μπορούσαν να επηρεάσουν τους πρόσφυγες.

Σήμερα, η Υ.Α. αποτελεί έναν από τους κύριους ανθρωπιστικούς οργανισμούς σε παγκόσμιο επίπεδο με περίπου 8.000 μέλη προσωπικού σε 123 χώρες. Τις τελευταίες έξι δεκαετίες η Υ.Α. έχει βοηθήσει πάνω από 50 εκατομμύρια ανθρώπους να ξαναχτίσουν τη ζωή τους και έχει τιμηθεί δύο φορές με το Βραβείο Νόμπελ Ειρήνης το 1954 και το 1981. Στις αρχές του 2014, ο Οργανισμός είχε σχεδόν 43 εκατομμύρια ανθρώπους υπό την εντολή του σε όλο τον κόσμο, οι μισοί εκ των οποίων ήταν παιδιά⁷.

Διεθνής προστασία

Κανείς δεν επιλέγει να γίνει πρόσφυγας. Το να είναι κανείς πρόσφυγας σημαίνει πολύ περισσότερα από το να είναι απλώς αλλοδαπός σε μία νέα χώρα. Σημαίνει να ζει στην εξορία και συχνά να εξαρτάται από άλλους για τις βασικές του ανάγκες όπως η τροφή, ο ρουχισμός, η στέγη.

6. Η Σύμβαση του 1951 για το Καθεστώς των Προσφύγων είναι το βασικό νομικό κείμενο που ορίζει ποιος είναι πρόσφυγας, τα δικαιώματά τους και τις νομικές υποχρεώσεις των κρατών. Το Πρωτόκολλο του 1967 αφαίρεσε τους γεωγραφικούς και χρονικούς περιορισμούς που έθετε η Σύμβαση. Περισσότερες πληροφορίες σχετικά με τη Σύμβαση και το πλαίσιο προστασίας των προσφύγων διαθέσιμες στο www.unhcr.gr (ελληνικά) και [unhcr.org](http://www.unhcr.org) (αγγλικά).

7. UNHCR Global Trends 2013: War's Human Cost, 20 June 2014, διαθέσιμο σε: <http://www.refworld.org/docid/53a3df694.html>

Οι κυβερνήσεις συνήθως εξασφαλίζουν τα βασικά ανθρώπινα δικαιώματα και την ασφάλεια των πολιτών τους. Όταν οι πολίτες γίνονται πρόσφυγες, αυτό το δίκτυο ασφαλείας παύει να υπάρχει. Η χώρα προέλευσής τους αποδείχτηκε ανίκανη ή απρόθυμη να προστατεύσει τα δικαιώματά τους.

Η διεθνής προστασία των προσφύγων αρχίζει με τη διασφάλιση της πρόσβασής τους σε μια ασφαλή χώρα ασύλου, τη χορήγηση του ασύλου και την εξασφάλιση του σεβασμού των θεμελιωδών ανθρωπίνων δικαιωμάτων τους, συμπεριλαμβανομένου του δικαιώματός τους να μην αναγκάζονται να επιστρέψουν σε χώρα όπου απειλείται η ασφάλειά τους ή η επιβίωσή τους (αρχή της μη επαναπροώθησης). Ο κύριος ρόλος της Υ.Α. είναι να εξασφαλίζει ότι οι πρόσφυγες χαίρουν προστασίας, και βοηθά σε αυτό το έργο, όσο είναι δυνατό, τις χώρες ασύλου. Φροντίζει ώστε τα κράτη να είναι ενημερωμένα για τις υποχρεώσεις τους και πρόθυμα να τις εκπληρώσουν, προκειμένου να προστατεύσουν τους πρόσφυγες και τα πρόσωπα που ζητούν άσυλο.

Τα δικαιώματα των προσφύγων

Ένας πρόσφυγας δικαιούται άσυλο και ασφάλεια. Η διεθνής προστασία δεν προβλέπει όμως μόνο την περιφρούρηση της σωματικής ακεραιότητας του πρόσφυγα. Οι πρόσφυγες πρέπει να απολαμβάνουν τουλάχιστον τα δικαιώματα και τη βασική βοήθεια που δικαιούται κάθε αλλοδαπός που διαμένει νόμιμα στη χώρα ασύλου, όπως η ελευθερία σκέψης, η ελεύθερη κυκλοφορία και η προστασία από τα βασανιστήρια και την εξευτελιστική μεταχείριση. Παρομοίως, τα οικονομικά και κοινωνικά δικαιώματα αναγνωρίζονται στους πρόσφυγες, όπως για κάθε άλλο άτομο. Κάθε πρόσφυγας πρέπει να έχει πρόσβαση σε ιατρική περίθαλψη, στην εκπαίδευση και το δικαίωμα στην εργασία⁹. Ταυτόχρονα, οι πρόσφυγες έχουν υποχρεώσεις, όπως όλοι, που προκύπτουν από το σεβασμό των νόμων της χώρας ασύλου τους.

8. Τα δικαιώματα των προσφύγων ορίζονται ειδικότερα σήμερα σύμφωνα με την ευρωπαϊκή και την εθνική νομοθεσία ανάλογα με το καθεστώς τους στη διαδικασία ασύλου [αιτούντες άσυλο, δικαιούχοι διεθνούς προστασίας (πρόσφυγες και δικαιούχοι επικουρικής προστασίας) και διαμένοντες για ανθρωπιστικούς λόγους].

9. Για τα Ηνωμένα Έθνη και το Παγκόσμιο Πρόγραμμα για την Εκπαίδευση στα Ανθρώπινα Δικαιώματα (2005 και εφεξής) που κεφαλαιοποιεί την εμπειρία της Δεκαετίας για Ανθρώπινα Δικαιώματα (1995-2004) και σχετικό υλικό βλ. <http://www.ohchr.org/EN/Issues/Education/Training/Pages/HREducationTrainingIndex.aspx>. Το Συμβούλιο της Ευρώπης προωθεί ενεργά εδώ και πολλά χρόνια την Εκπαίδευση στη Δημοκρατική Πολιτεία και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα με προγράμματα, εκδόσεις και κείμενα. Βλ. http://www.coe.int/t/dg4/education/edc/Default_EN.asp. Η ευαισθητοποίηση στα ανθρώπινα δικαιώματα είναι αποστολή, μεταξύ άλλων, του Οργανισμού Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (FRA) και αποτελεί συστατικό πολλών προγραμμάτων για τη νέα γενιά όπως το Youth in Action/Erasmus +. Βλ. <http://fra.europa.eu/en/tags/human-rights-education> και http://eacea.ec.europa.eu/erasmus-plus_en